

№1 (54) 2015

Журнал засновано
в лютому 2001 року

Founded in February,
2001

Українознавство

Ukrainian Studies

Науковий журнал

Scientific Journal

Засновник і видавець
Науково-дослідний
інститут українознавства

**The founder and
publisher**
Research Institute
of Ukrainian Studies

Періодичність
раз на три місяці

Published
every three months

Редакція залишає за собою право на мовностилістичне редагування рукописів і передруків відповідно до норм чинного Правопису, яке не змінює позиції автора. Автор несе відповідальність за фактичний виклад матеріалу.

Наукові статті в галузі історичних наук зраховуються як фахові згідно з постановою Президії ВАК від 06.10.2010 року №1-05/6.

Журнал друкується на підставі свідоцтва серії КВ № 21204-11004ПР від 13.02.2015 р. про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації, виданого Державним комітетом інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України.

РЕЦЕНЗІЇ, ПРЕЗЕНТАЦІЇ

НАУКОВИЙ КРУГЛИЙ СТІЛ ДО ДНЯ СОБОРНОСТІ УКРАЇНИ

23 січня 2015 р. у Науково-дослідному інституті українознавства Міністерства освіти і науки України відбувся Всеукраїнський круглий стіл «**IV Універсала та Акт Злуки: символізм, втілення, історичні паралелі та уроки в контексті сучасності**», присвячений 97-й річниці проголошення самостійності УНР (IV Універсалу Центральної Ради від 22 січня 1918 р.) та 96-й річниці Дня Соборності України (Акту Злуки між УНР і ЗУНР від 22 січня 1919 р.).

Основними питаннями, які розглядались, були: передумови української національно-демократичної революції 1917–1920 рр., що передували договору про об'єднання між УНР і ЗУНР; погляди на Акт Злуки 22 січня 1919 р. в сучасній історичній науці; значення Акта Злуки для українського державотворення; подальший процес здійснення соборності українських земель у XX – на початку XXI ст.

У роботі круглого столу взяли участь представники дванадцяти наукових установ та вищих навчальних закладів України. У вступному слові директор НДІУ *к.і.н. Б. Галайко* зауважив, що соборність була споконвічною мрією українців, які упродовж багатьох століть боролися за втілення її в життя. Навіть у найважчі часи після розпаду Київської Русі, коли українські землі перебували у складі різних держав (Великого князівства Литовського, Австро-Угорської імперії, Російської імперії, Речі Посполитої, Румунії, Чехословаччини тощо), українство завжди прагнуло звільнення з-під чужинецького гніту та відновлення своєї цілісності, об'єднання всіх етнічних територій, усіх гілок нашого народу.

Проблема соборності українських земель та українського народу, на жаль, залишається актуальною і сьогодні, коли українці реально ведуть війну з російськими загарбниками і вкотре змушені

відстоювати свою державність. Нині, як і в 1917–1920 роках, вони зі зброєю в руках відстоюють своє право мати одну соборну Українську державу і, об'єднавшись в єдину силу, доводять, що можна не тільки змінювати історію власної держави, а й впливати на хід європейської історії.

Українська революція 1917–1920 років створила унікальну можливість власного державотворення та об'єднання етнічних українських земель у межах власної незалежної держави. Однак через низку зовнішніх (війна з Росією, Польщею, іншими державами тощо) і внутрішніх (розкол на непримиренні політичні табори, гостра міжпартійна і внутрішньопартійна боротьба, громадянська війна на теренах Наддніпрянської України, розбіжності з питань стратегії й тактики боротьби за національну державність між провідниками УНР та ЗУНР) чинників об'єднання УНР і ЗУНР виявилось незавершеним. І це

треба брати до уваги і робити правильні висновки, щоб не припуститися помилок в майбутньому.

Говорячи про 1917 рік та актуалізацію проблем соборництва, *д.і.н., проф., чл.-кор. НАН України В. Солдатенко* наголосив, що, аналізуючи процеси оформлення української ідеї, можна дійти висновку, що не було раз і назавжди даної (сталого) української ідеї і не могло бути. Це залежало від багатьох об'єктивних і суб'єктивних обставин. Але дві константи завжди були в українській ідеї. Це ідея державності і соборності, які ґрунтувалися на феномені української особистості, зокрема, долі, походження, традицій, ментальності, духовності, культури, мови тощо. Упродовж багатьох років Інститут історії України й Інститут українознавства проводили ряд заходів, присвячених проблемам української державності і соборництва на різних історичних етапах та їх розв'язанню.

І тут помітна така тенденція. В останні 2–3 роки є немало позитивних зрушень, у т. ч. в концептуальному плані. Однак у підручниках і посібниках напрацювання науковців щодо проблем соборності не знаходять адекватного висвітлення й виявляються на маргінесі. Тому в якості, змісті викладання на це необхідно звернути увагу. І в цьому контексті НДІУ має відігравати вагому роль.

У своєму виступі *д.і.н. П. Гай-Нижник* зауважив, що в тому, що соборність УНР та національна державність були зруйновані певною мірою не лише через зовнішню агресію, а й українськими ж руками, є гіркий урок та повчальна сторінка історії для сьогодишніх і майбутніх українців. Урок цей вчить, що у часи негод і боротьби слід відкинути будь-які власні та політичні амбіції і берегти національну єдність народу та Українську Соборну Самостійну Державу. І в цьому завданні немає дрібних та другорядних питань, важливих і менш важливих територій, українських і менш українських регіонів! Кожен клаптик української землі є всією Україною.

Нині соборність здійснюється не в рамках державної програми. Здача Криму в березні минулого року зумовлена тим, що там не було інтересів українських еліт (бізнесово-класових). Крим завжди був де-юре українським, а де-факто – російським. Він фактично не належав жодному українському політичному клану; там всім керували росіяни (90% бізнесу там – російський), «яким врешті набридло ділити власні доходи з київськими скарбниками...». Саме з цієї причини українська політична верхівка практично здала Крим Росії. А коли події на Донбасі торкнулися інтересів космополітичного клану, його бізнесу, одразу

згадали про власні міні-армії, парамілітарні (напіввоєнізовані) добровольчі організації, дозволили їм озброюватися і воювати за інтереси єдиного народу і соборної України тощо.

Маємо будувати націократичну, українськентричну державу, яка, як показує досвід, нам конче потрібна. Якщо ж будуватимемо мультикультурну державу в рамках ЄС, зазначив П. Гай-Нижник, втратимо не тільки національну ідентичність, а й державність. Українці мають об'єднатися навколо правої ідеології з гаслами, наголосив він, – нація, держава – понад усе, Україна – для українців. Всі, хто виступають проти єдності України, є колаборантами, злочинцями, які співпрацюють з окупантами.

Відтак, наголосив доповідач, питання соборності має вийти за межі територіальної цілісності чи етнічного населення. Соборність України – це українці в Канаді, Бразилії, Австралії та багатьох інших країнах, де вони живуть, працюють і де створено сотні українознавчих центрів. Саме враховуючи це, сьогодні соборність вимагає нових підходів і нового усвідомлення своєї сутності.

Розглядаючи соборність України як українознавчий процес, *д.і.н., заслужений професор КНУ імені Тараса Шевченка Я. Калакура* детально зупинився на історіософській сутності соборності України, яка полягає в історичній тягlostі та безперервності етногенезу українського народу, цілісності його земель, нерозривності національної культури і духовності, нескореності українського духу, єдності цивілізаційних устремлінь української нації, її європейського вибору. Вчений виокремив декілька перспективних напрямів як подальшого дослідження самої проблеми,

винесення повчальних уроків, так і утвердження соборності самого українознавства: 1) об'єднання і координація зусиль українознавців навколо наповнення сучасним змістом понять «соборність України», «українська соборність», «соборність українознавства», обґрунтування оптимальної моделі і шляхів утвердження соборної України як цілісної, територіально неподільної, демократичної європейської держави; 2) дослідження української соборності має проводитись, у першу чергу, не стільки як конкретних подій, скільки як тривалого цивілізаційного процесу зародження, становлення, розвитку та утвердження; 3) необхідна консолідація вчених-українознавців на засадах соборності українознавства, оновлення наукової методології, збагачення джерельної бази і осучаснення стилю викладу матеріалу.

Значний інтерес і дискусію у присутніх викликав виступ *н. с. О. Хоменка*, який наголосив, що саме українське національне письменство стало тією тривкою матрицею, у системі координат якої ідея соборності була виразно сформульована і утверджена як суспільна практика – спочатку духовна, а згодом політична. У ситуації, коли Україна була поділена між двома імперіями і коли навіть після їх падіння продовжували існувати наддніпрянські, галицькі партії, уряди, армії, конфлікти між якими набували драматичного характеру, лише література, художня словесність, стала тією платформою, яка єднала розрізних українців у цілісну й впевнену у своїх завданнях політичну націю.

Висловлюючись образно, першим Актом Злуки був «Кобзар» Т. Шевченка, який і окреслив соборність як наріжний

камінь українського світогляду й українського буття.

В інших доповідях виступаючі торкалися таких проблем: сприйняття у Західній Україні IV Універсалу та Акта Злуки (*д. і. н., проф., чл.-кор. НАНУ В. Баран*); питання соборності в сучасній українській історіографії (*д. і. н., проф. О. Удод*); ідея політичної єдності українських земель в середовищі козацької старшини і Комісія з підготовки нового Уложення (*д. і. н., проф. А. Зінченко*); соборність та розкол: суспільно-політична ситуація в період Директорії (*д. і. н., проф. В. Лозовий*); соборність Наддніпрянщини і Західної України в уявленнях і вимогах вояків-українців російської армії (березень – грудень 1917 р.) (*к. і. н. Г. Савченко*); символізм ідеї соборності та її втілення у минулому і сьогоденні України (*к. і. н. Ю. Фігурний*); історичне значення IV Універсалу та Акту Злуки в контексті формування загальноукраїнської ідентичності (*к. філос. н. Л. Чупрій*); IV Універсал і Акт Злуки в контексті національної безпеки України: історичні уроки і сучасні реалії (*к. філос. н. Ф. Медвідь*); проблема ідентичності у контексті української соборності (*к. і. н. А. Гренишен*); Акт Злуки 22 січня 1919 року: історична ретроспектива та значення для сьогодення (*н. с. С. Губський*); символи соборності й суверенності України від минулого до сьогодення (*н. с. Л. Отрошко*); формування та поширення у світі знань про Акт Злуки УНР та ЗУНР засобами веб-енциклопедії «Вікіпедія» (*н. с. О. Чирков*); цивілізаційний підхід С. Гантінгтона і питання державно-національної єдності в контексті Україно-російської війни (*аспірант В. Бабка*) тощо.

Говорячи про значення IV Універсалу Центральної Ради та Акта Злуки

для розвитку української державності, доповідачі підкреслювали, що проголошення ЗУНР, а відтак її Злука з УНР дали українцям унікальний шанс створити соборну незалежну Україну й утвердити національну ідентичність. Однак зреалізувати його за тих умов з різних обставин не вдалося. Серед причин цієї невдачі називалося кілька факторів, насамперед проблема національної еліти, брак розвинутої національної і політичної свідомості та консолідації всіх сил для творення власної держави, байдуже ставлення частини населення до своєї держави, застарілий спосіб мислення, інтервенція Росії, байдужість західних країн до української справи.

Акт Злуки від 22 січня 1919 року хоча і носив дещо декларативний характер, оскільки УНР та ЗУНР не мали достатньої кількості державотворчих сил, щоб вистояти в складних тогочасних внутрішньополітичних та зовнішньополітичних умовах, він мав для українського

народу велике політичне та ідеологічне значення, а найвагомішими і повчальними уроками цього процесу є те, що українці підтвердили свій державницький інстинкт, природне прагнення до відновлення своєї єдності, історичної етнічної території й соборної держави на ґрунті традицій княжої та козацької доби. Крім того, держава як продукт розвитку нації і захисник її інтересів мала навчитися самозбереженню й самозахисту всіма можливими засобами. Запорукою цього є зрілість нації, її консолідація.

Події 1917–1920 років, державотворчі та націєтворчі процеси в Україні цього періоду стали важливою віхою процесу становлення політичної нації: зростає національна самосвідомість українців, закріпилося почуття національної гідності, а основи державності, які встигли закласти, виявилися такими сталими, що пережили війни, вторгнення, окупації і сімдесят років радянського режиму.

Об'єднання УНР та ЗУНР мало і практично-політичний аспект, адже обидві держави потребували концентрації збройних сил та взаємної допомоги для захисту своїх територій від іноземного військового втручання, яке на той час набуло форми агресії. Важливим є й факт легітимності завершального соборницького процесу, який передував Акту Злуки.

Український народ виборов право на створення незалежної соборної держави у багатовіковій боротьбі і тому слід відкидати усілякі сепаратистські тенденції, зберегти те, що маємо, та впроваджувати в життя мрії творців Акта Злуки УНР і ЗУНР у далекому 1919 році.

Учасники круглого столу прийняли Резолюцію, яку направили Президенту України П. Порошенку, Голові Верховної Ради України В. Гройсману, Прем'єр-міністру України А. Яценюку, Голові Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти Л. Гриневич з приводу ідеї МОН України відмовитися від вивчення

історії України та історії української культури у ВНЗ, що слід розглядати як злочин проти держави. В ній підкреслено, що викладання українознавства, історії України та історії української культури у вищій школі потребує реального захисту і протекціонізму з боку держави і, насамперед, встановлення сталих та обов'язкових для всіх вузів регламентацій, збереження за ними статусу базової дисципліни, чіткого визначення кількості аудиторних занять, припинення неадекватного збільшення лекційних потоків та інших деструкцій.

Отже, проведений захід має значну наукову та практичну цінність, оскільки стимулює розвиток сучасної історичної науки та популяризує її останні здобутки, їх використання в подальшому зміцненні соборності України.

Ірина КРАСНОДЕМСЬКА

кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник
відділу історичних студій НДІУ

